

Bilgi Stoku Bağlamında Sosyokültürel Yapının Kadın Kimliğini, Kimlik İnşası Sürecinde Etiketlemesi: Atasözleri Örneği

Sociocultural Structure in the Context of the “Stock of Knowledge” Labeling the Identity of Women in the Process of Identity Construction: The Example of Proverbs

Erdem DİRİMEŞE, Mustafa Koray URU

ÖZ

Bireylerin, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve bu kimliklere atfedilen rolleri biyolojik cinsiyetin doğal sonucu olmayıp, sosyokültürel yapı tarafından kültürel olarak inşa edilmektedir. Toplumsal kimliklerin inşasını açıklayabilmek için bu çalışmada Schutz'un bilgi stoku kavramı kullanılarak, kültür kavramı içerisinde kadın kimliğiyle ilgili olumsuz betimlemelerin kadın kimliğini nasıl damgaladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kültür, toplumsal ahlak ve değerler, örf adet ve gelenekler, dil ve inanç öğelerinden meydana geldiğinden ve geniş kapsamlı olduğu için çalışma atasözleri örneğiyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada atasözleri bağlamında veri analizi için; Türk Dil Kurumunun yayınladığı Ömer Asım Aksoy'un çalışması olan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ve yine Türk Dil Kurumunun yayınladığı Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler isimli eserlerden yararlanılmıştır. İlgili eserlerde bulunan 7898 atasözü içerisinde kadın kimliğiyle ilgili damgalayıcı betimlemeler içeren 66 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen 66 atasözü bilgisayar destekli nitel veri analiz programından yararlanılarak “Yorumlayıcı Fenomenolojik” analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda ilgili atasözlerinde kadın kimliğiyle ilgili “Kadının Karakter Özellikleri”, “Erkeğin Kadına Bakışı”, “Kadının Erkek Olan İlişkileri”, olarak isimlendirilen 3 farklı tema ortaya çıkmış bu temalar altında kadının “Dert Sebebi”, “Geçimsiz”, “Ahlaksız”, “Güvenilmez”, “Hilekâr”, “Kindar”, “Nankör”, “Savurgan”, “Değersiz” ve “Beceriksiz” olarak damgalandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Atasözü, Damga, Kadın, Toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

Individuals' gender identities and their roles ascribed to these identities are not the natural result of biological sex, but are culturally constructed by the sociocultural structure. In order to explain the construction of social identities, in this study, using Schutz's concept of “Stock of Knowledge”, it has been tried to reveal how negative descriptions of female identity stigmatize women's identity within the concept of culture. The study is limited to the example of proverbs because it consists of culture, social ethics and values, customs and traditions, language and belief elements and is comprehensive. For data analysis in the context of proverbs in the study; The Proverbs and Idioms Dictionary, which is the work of Ömer Asım Aksoy published by the Turkish Language Association, and the Proverbs and

Dirimeşe E., & Uru M. K., (2021). Bilgi stoku bağlamında sosyokültürel yapının kadın kimliğini, kimlik inşası sürecinde etiketlemesi: Atasözleri örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 11(1), 111-117. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.433>

Erdem DİRİMEŞE (✉)

ORCID ID: 0000-0002-1873-6425

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Zonguldak, Türkiye
Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Zonguldak, Turkey
erdemdirimese@beun.edu.tr

Mustafa Koray URU

ORCID ID: 0000-0002-2828-6501

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye
Zonguldak Bülent Ecevit University, Institute of Social Sciences, Zonguldak, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 10.12.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 02.04.2021

Idioms in the Dialects of the Region published by the Turkish Language Association were used. Among the 7898 proverbs found in the related works, 66 proverbs containing stigmatizing descriptions of the identity of women were identified. 66 proverbs determined were subjected to "Interpretative Phenomenological" analysis by using the computer-aided qualitative data analysis program. As a result of the analysis, three different themes, namely "Woman's Character Traits", "Man's View of Woman", "Woman's Relationships with Man", about female identity have emerged in the relevant proverbs. It was concluded that he was stigmatized as "Unreliable", "Deceitful", "Spiteful", "Ungrateful", "Wasteful", "Worthless" and "Incompetent".

Keywords: Proverb, Stigmata, Woman, Gender

GİRİŞ

Toplumlar, ahlak ve değerler, örf, adet, gelenek, dil ve inançlardan oluşan bir kültüre ve aile, eğitim, din, ekonomi gibi toplumsal kurumlara sahiptir. Kültürle toplumsal kurumların birlikteliği ve etkileşimi ise sosyokültürel yapı kavramını meydana getirmektedir. Toplumsal yapı bireylere baba, anne eş, koca gibi roller, kadın ve erkek gibi toplumsal kimlikler verir. Toplum, bireylerden kimliklerine uygun davranışlar sergilemelerini bekler. Kimliklere uygun rollerle ilgili beklenti, bireyin içinde doğup büyüdüğü sosyokültürel yapı tarafından inşa edilerek zamanla bireye aktarılır. Sosyokültürel yapının inşa ederek bireylere aktardığı bu bilgi, "Schutz" tarafından bilgi stoku olarak isimlendirilmektedir. Bilgi stoku, birey tarafından hayatı boyunca bir rehber olarak kullanılır. Günlük selamlaşma ritüellerinden kadın ve erkek kimliklerine ait uygun davranış biçimlerinin sergilenmesine kadar tüm gündelik hayat eylemleri, birey tarafından bilgi stokundan alınan bilgiyle gerçekleşmektedir. Atasözleri de toplumların zengin, sözlü kültür varlıkları olarak bilgi stoku içerisinde günümüze ulaşmıştır. Tarih boyunca toplumsal olaylar, düşünceler, kimlikler hakkında çeşitli kalıp yargılar oluşmuş olup, atasözleri de anlam, biçim ve kavram özellikleriyle bunlardan etkilenmiştir. Atasözlerinin etkilendiği ve kuşaktan kuşağa bilgi stoku vasıtasıyla aktardığı bilgilerden biri de toplumsal cinsiyettir. Atasözlerinin bir kısmının toplumsal cinsiyet bilgisi içerdiği ve ayrımcılığa sebep olduğu Genç'in yaptığı çalışmada da görülmektedir. Genç çalışmasında kadının, anne, kız kardeş gibi rollerinden kaynaklanan olumlu özelliklerinin atasözlerinde kutsallaştırıldığını söylemekle birlikte bir takım atasözlerinde de kadının aşağılandığını ve bu aşağılamanın da ayrımcı bir düşünce meydana getirdiğini belirtir (Genç, 2018:29). Günindi-Ersöz ise atasözlerinde toplumsal cinsiyet rollerini kadına atfedilen roller üzerinden 6 başlık altında sınıflandırarak, atasözü ve deyimlerde kadına olumsuz değerler yükleyen, cinsiyete dayalı, ayrımcılık üreten atasözlerinin bulunduğunu çalışmalarında ortaya koymuştur (Günindi-Ersöz, 2010). Bu düşünce, kadını erkekten daha değersiz bir konuma yerleştirmekte ve sosyokültürel yapı kadını ikinci sınıf bir vatandaş yerine koyarak ayrımcı toplumsal cinsiyeti üretmektedir. Üretilen bu toplumsal cinsiyet bilgisi insanların kadın ve erkek olmakla ilgili biyolojik farklılıklarına dayanan, kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiğini belirleyen kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal kurallardan meydana gelmektedir ve bu kurallar çeşitli durumlarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığına sebep olmaktadır. Apay ve Özer yaptıkları çalışmada toplumun cinsiyetçi bakış açısını ortaya koyan 118 Atasözü ve 52 deyim bulduklarını belirterek, söz konusu bu atasözü ve deyimle-

rin, toplumda kadın ve erkek arasında eşitlikçi olmayan bir toplumsal cinsiyet ayrımcılığını açık bir şekilde gösterdiğini söylemektedirler (Apay ve Özer, 2020:1121). Bilgi stokunda bulunan ve toplum tarafından kabul edilmiş, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına sebep olan, kurallar, kalıp yargılar, kadın ve erkek kimlikleri ve rollerle ilgili bu bilgi, kadınlar hakkında damgalara sebep olmaktadır. Damga kavramını Goffman;

"...Bir yabancı karşımızdayken onun, dahil edilmesine müsait kişi kategorisindeki diğerlerinden farklı ve pek de rağbet edilmeyen bir sığara haiz olduğu yönünde kanıtlar ortaya çıkabilir -uç bir durumda bu, kişiyi baştan aşağı kötü, tehlikeli veya zayıf biri kategorisine sokabilir. Böylece karşımızdaki yabancı, zihnimizde sağlıklı ve sıradan bir kişi olmaktan çıkıp lekeli ve sakat, kâle alınmayan birine indirgenir. Böyle bir sıfat, özellikle de itibarsızlaştırıcı etkisi çok kapsamlıysa bir damgadır..."(Goffman, 2014:29).

Giddens ve Sutton ise; *"Alçaltıcı olarak tanımlanan ve toplumsal açıdan onaylanmayan, aşağılamaya, sosyal mesafeye ve ayrımcılığa neden olan fiziksel ya da sosyal özellikler."* olarak tarif etmektedir (Giddens ve Sutton, 2017:319). Bu çalışmayla daha önce yapılmış olan ve atasözlerindeki cinsiyet ayrımcılığını ortaya çıkaran çalışmalardan ve çalışma içerisinde adı geçen eserlerden farklı olarak, kadın kimliğiyle ilgili kalıplaşmış, damgalayıcı atasözlerinin kadın kimliğinin sosyokültürel yapı aracılığıyla nasıl damgalandığının ve bu damgalama eyleminin bilgi stokuna nasıl işlendiğinin betimlenmesi amaçlanmıştır.

TANIM ve KAVRAMLAR

Atasözleri

Atasözleri halkların yüzlerce yıllık deneyimlerine dayanan düşünce birikimleridir, toplumların düşünce ve davranışlarını gösterir ve şekillendirirler (Aksoy, 1976:19). Atasözleri kalıplaşmış, belirli kelimelerle biçim almışlardır. Atasözleri ait olduğu milletin kültürü ve bu kültürün tarihi hakkında önemli bilgiler sunan bir bilgi birikimidir (Durmuş, 2018:30). Ayrıca atasözlerine bakarak atasözlerinin ait olduğu toplumun yaşam biçimi, inanç ve gelenekleri hakkında bilgi edinmek mümkündür (Gürel ve Tat, 2019:235). Atasözlerinde kullanılan kelimeler aynı anlamda kullanılan başka kelimelerle veya atasözü içerisindeki kelimelerin yerleri değiştirilerek kullanılamaz. Örneğin; *"...Derdini saklayan derman bulamaz. Sözüdeki derman yerine ilaç denilemez..."*(Aksoy, 1976). Atasözlerinin kalıplaşmış biçim özellikleri olduğu gibi kavram özellikleri de vardır. Bütün atasözleri bir kural niteliğindedir. Atasözleri sosyal olaylar, doğa olayları, ahlakla ilgili öğütler, felsefi ve bilgece düşünceler, töre

ve gelenekler, inanışlar hakkında kavramsal özelliklere sahiptir. Atasözleri bu biçim ve kavramsal özellikleri sebebiyle sosyokültürel yapı tarafından Schutz'un bilgi stoku olarak isimlendirdiği gündelik hayat bilgisinin içerisinde yer almaktadır.

Bilgi Stoku

Bilgi stoku Schutz tarafından, birey doğduğu andan itibaren bireye aktarılan daha önceden oluşturulmuş hazır gündelik hayat bilgisi olarak tanımlanmaktadır (Schütz, 2018). Ona göre, birey kendi dünyası hakkında bir bilgi ağı içerisinde günlük hayatını yaşar. Bu ağın merkezinde yer alan bireyin dünyayı algılaması, o anda bu ağı nasıl gördüğüne ve anlamlandırdığına bağlıdır. Birey, bu bilgi ağından oluşan dünyasında yer değiştirdikçe, dünyayı anlama algılaması da değişir (Çiftçi, 2008:49).

Bu hazır gündelik hayat bilgisi sosyokültürel yapı tarafından oluşturulmakta ve bireye aktarılmakta, aynı zamanda bireyin yaşam deneyimleri de zaman içerisinde bilgi stokuna dâhil olmaktadır. Birey doğduğu andan itibaren önce ailesi sonra dâhil olduğu sosyokültürel çevre tarafından kendinden önce var olan bilgi stokunu almaya ve gündelik hayatta bir rehber olarak kullanmaya başlar. Bireye aktarılan bilgi içerisindeki kalıp yargılarda birey tarafından öğrenilerek kabul edilir. Osanmaz'da atasözleri ve deyimler üzerine yaptığı bir çalışmada Çotuksöken'den alıntı yaparak, ahlak kurallarını ve kadın ve erkek rollerini belirleyici özellikleri olan atasözlerinin toplumsal olarak üretilen bilgiyi geçmişten geleceğe taşıdığını söylemektedir (Osanmaz, 2015:21). Osanmaz'ın dile getirdiği atasözlerinin bu özelliği, gündelik hayat bilgisini içeren bilginin, bilgi stoku ile nesilden nesle aktarıldığı söylemini destekler niteliktedir. Çalışmanın amacı olan atasözlerindeki kadını damgalayıcı kalıp yargılarda bu şekilde öğrenilerek kadın kimliği hakkında bireyin düşüncelerinde olumsuz bir yargı oluşturmaktadır (Aşan ve Demir, 2015). Bu kalıp yargıların kadını damgalayarak kadın hakkında toplum içerisinde önyargı oluşmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

YÖNTEM

Atasözlerinin bilgi stoku aracılığıyla sosyokültürel yapıda kadın kimliğiyle ilgili olumsuz damgalamalara sebep verip vermediğine yönelik yapılan çalışmada, fenomenolojik yaklaşım temel alınmış ve literatür tarama ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma Modeli, Evren ve Örneklem

Atasözleri içerisinde kadın kimliğini damgalayan kalıp yargıların olup olmadığını araştırmak amacıyla, nitel araştırma benimsemiş ve araştırma modeli olarak "Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz" (Bayyurt ve Seggie, 2018:70; Creswell, 2016:77) modeli tercih edilmiştir. Çalışmanın evreni Türk Dil Kurumunun yayınladığı Ömer Asım Aksoy'un çalışması olan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Aksoy, 1976) ve yine Türk Dil Kurumunun yayınladığı Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler ("*Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*," 2019) isimli eserleri kapsamakta, çalışmanın örnekleme ise adı geçen yayınlarda bulunan 7898 atasözünden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Adı geçen eserlerde tespit edilen ve kadın kimliğiyle ilgili

olumsuz yargı içerdiği düşünülen atasözleri, ilgili eserlerde geçtiği şekliyle bilgisayara metin dosyası olarak kaydedilmiştir. Bu metin dosyaları nitel veri analizi için kullanılan MAXQDA The Art of Data Analysis Pro 2020 isimli 20.2.2 sürüm numarasına sahip yazılıma aktarılmıştır. Atasözleri, birincil döngü kodlamada cümlelerin barındırdığı anlam bakımından kavram kodlama (Saldana, 2019:119) yöntemiyle çeşitli kavramsal isimler verilerek kodlanmış ve ikinci döngü kodlamaya geçilmiştir. İkinci döngü kodlama sonrası elde edilen kavramsal kodlar ve atasözleri tekrar gözden geçirilmiş ve ortaya çıkan kodlar sınıflandırılarak temalar oluşturulmuştur.

BULGULAR ve TARTIŞMA

İncelenen atasözleri içerisinde kadın kimliğiyle ilgili olumsuz yargı bildirdiği düşünülen 66 atasözünü tespit edilmiştir. Bu 66 atasözünde kadın kimliğinin 3 farklı tema altında 10 adet olumsuz kavram ile damgalandığı sonucuna varılmıştır (Tablo 1).

Kadın kimliğiyle ilgili atasözlerinde yer alan damgalayıcı kavramların 26'sı "Erkeğin Kadına Bakışı", 26'sı "Kadının Karakter Özellikleri" 14'ü ise "Kadının Erkekle İlişkileri" olarak isimlendirilen temalar altında verilmiştir (Şekil 1). Şekil 1'de yer alan temalar incelendiğinde "Erkeğin Kadına Bakışı" isimli tema altında erkeğin kadını değersiz görmesi, "Kadının Karakter Özellikleri" isimli tema altında kadının güvenilmez ve ahlaksız olarak damgalanması, "Kadının Erkekle İlişkisi" teması altında ise kadının erkek tarafından dert sebebi olarak değerlendirilmesi öne çıkmaktadır.

Atasözleri örneği üzerinden, kadın kimliğini damgalayıcı kültürel kavramların olup olmadığına yönelik yapılan bu çalışmayla, sosyokültürel yapının bilgi stoku aracılığıyla kadın kimliğiyle ilgili damgalayıcı ifadeler ürettiği, kültürel varlığın içerisinde kadını damgalayıcı atasözleri bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada kadının "Erkeğin Kadına Bakışı", "Kadının Karakter Özellikleri", "Kadının Erkekle İlişkileri" isimleri verilen temalar altında yer alan atasözleri aracılığıyla kadını "Değersiz", "Beceriksiz", "Savurgan", "Nankör", "Kindar", "Hilekâr", "Güvenilmez", "Ahlaksız", "Geçimsiz", "Dert Sebebi" kavramlarıyla damgaladığı sonucuna varılmıştır. Söz konusu temalara bakıldığında, kadınların, %39,4 oranında karakterleri, %39,4 oranında erkeklerin kadınlara bakışı, %21,2 oranında kadınların erkeklerle olan ilişkileriyle ilgili damgalandığı görülmüştür (Şekil 2).

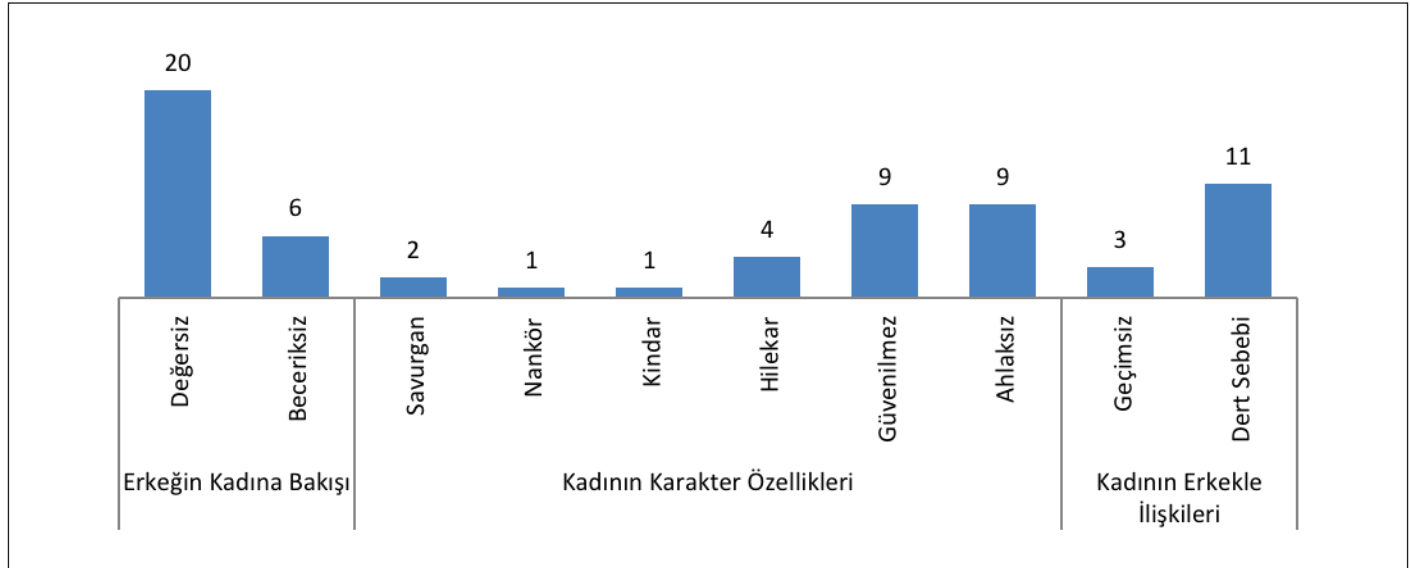
Literatürde çalışmamızın içerisinde adı geçen eserler ve atasözleri üzerinden yapılan kadın erkek cinsiyetlerine bakış (Akbalık, 2013), toplumda kadın ve erkek rollerinin ortaya konması (Okroy, 2015) gibi toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili çalışmalar olmakla birlikte kadını damgalayıcı atasözlerinin kuşaklar boyunca bilgi stokuna nasıl işlendiği ve kadının nasıl damgalandığına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Toplumsal hayatın ve ait olduğu toplumun kültürünü ortaya koyan atasözleri toplum tarafından kadının nasıl değerlendirildiğinin de göstergesi olmakta, atfedilen bu değer zaman zaman kadına olumsuz değerler yükleyen bilgiler üretmektedir (Yığıtoğlu ve Yalçınkaya, 2016:1662). Toplum tarafından kadınıla ilgili üretilen olumlu ya da olumsuz bilgi, bilgi stokuna işlenmektedir. Üretilmiş olan bilgi olumsuz ise bu damgalamaya sebep vermekte ve damgalama işlemi üretilen bilginin bilgi stokuna

Tablo 1: Kodlanarak Temalara Ayrılmış Atasözleri

Tema	Kod	Atasözü
Erkeğin Kadına Bakışı	Değersiz	1. Adamı ar avradı er zapteder.
		2. At ile avrada itibar olmaz.
		3. Avradın şerik olsun, malın şerik olmasın.
		4. Avrat lazım kalçalı, oğlan doğursun aslan pençeli.
		5. Avrat nikahla, tarla tapuyla zapt olunur.
		6. Bağın taşlısı, karının saçlısı.
		7. Beyazın (akın) adı (var), esmerin (karanın) tadı (var).
		8. Bir evde iki kız olacağına dağda domuz olsun.
		9. Çitçi üç şeyden zengindir: arıdan, karıdan, darıdan.
		10. Kadın gavurdur ama müslüman anasıdır.
		11. Kadın kocasının ayağının çarığı, ana babasının başının sarığıdır.
		12. Kadın yatakta, bebek beşikte sevilir.
		13. Karı, kocasının orospusu olmalı.
		14. Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur.
		15. Oğlan doğuran ok gibi kız doğuran bok gibi.
		16. Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.
		17. Oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü.
		18. Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün başlısı.
		19. Tarlayı düz al, kadını kız al.
		20. Yer alırken düz al, evlenirken kız al.
Beceriksiz	1. Avrat gayreti gütmemeli, er gayreti gütmeli.	
	2. Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar.	
	3. İddiasız erkek, götü büyük avrattan sayılır.	
	4. Kadının kazdığı kuyudan su çıkmaz.	
	5. Kadının şamdanı olsa mumu dikecek erkektir.	
	6. Koz gölgesi: kız gölgesi, söğüt gölgesi: yiğit gölgesi, dut gölgesi: it gölgesi.	
Kadının Karakter Özellikleri	Savurgan	1. Avrat kıtlık bilmez çoban yokluk bilmez.
		2. Bir ev (gemi) donanır, bir kız (çıplak) donanmaz.
	Nankör	1. Kadında vefa, borçluda sefa aranmaz.
	Kindar	1. Düşman uyumaz, kadın unutmaz.
	Hilekâr	1. Dul karı, şeytan karı, aldar alır bekârı.
		2. Erkeğin şeytanı kadın.
		3. Kadın erkeğin şeytanıdır.
		4. Kadının fendi erkeği yendi.
	Güvenilmez	1. At alırsan yazın, deve alırsan güzün, avrat alırsan gezin ha gezin.
2. Atın ardında, kadının önünde, arabanın yanında gitme.		
3. Avrat attır, gemini boş tutma.		
4. Kadiya yalan, kadına inan olmaz.		
5. Karı ile silah emanet verilmez.		
6. Karını kaynına, parayı koynuna emanet et.		
7. Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya.		
8. Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de.		
9. Körün karısı süslenmemeli.		

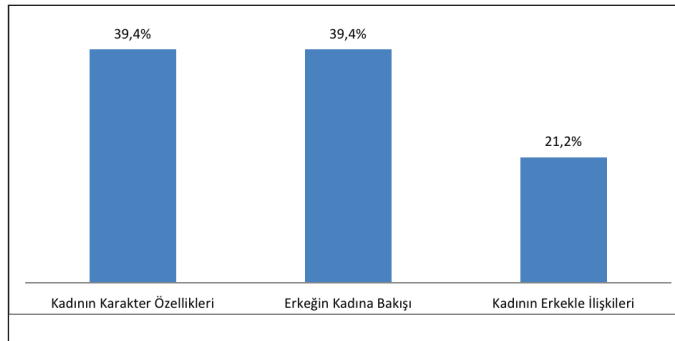
Tablo 1: Devam

Tema	Kod	Atasözü
Kadının Karakter Özellikleri	Ahlaksız	1. Al orospunun kızını, alma kızının kızını, sürer gider nenesinin izini.
		2. Alma orospunun kızını, o da sürer anasının izini.
		3. Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez.
		4. Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz.
		5. Erkeğin nefsi bir, kadının ki dokuzdur.
		6. Ersiz avrat, yularsız at.
		7. Kadın orospu olduktan sonra kapı dayak mı yutar?
		8. Kancık yalanmadan erkek dolanmaz.
		9. Karı kesenin şıkırtısına, kedi ağzın şapırtısına bakar.
Kadının Erkeklerle İlişkileri	Geçimsiz	1. Avradın iyisi nine, üzümün iyisi dene olur.
		2. Bal arıdan, kavga karıdan çıkar.
		3. Geçinmeyene dokuz koca, okumayana dokuz hoca az gelir.
	Dert Sebebi	1. Alma karının dulunu, peşine gelir kulunu; senden yer senden içer, kendine yağ pulunu.
		2. At kaderi, it kaderi, ille de avrat kaderi.
		3. Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.
		4. Demir tavında, dilber çağında, (Demiri savında dövme), (Demir tavında dövülür).
		5. Dumansız baca olmaz, kahırsız koca olmaz.
		6. Kız beşikte çeyiz sandıkta.
		7. Kız kucakta, çeyiz bucakta.
		8. Kızı olan tez kocar.
9. Kızın var, sızın var.		
10. Kızını dövmeyen dizini döver.		
11. On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde.		

Şekil 1: Kadını damgalayıcı 66 atasözünün tema ve kodlara dağılımı.

işlenmesiyle başlayarak sosyokültürel yapının bu bilgiyi toplumdaki tüm bireylere aktarmasıyla son bulmaktadır. Örneğin; "Erkeğin Kadına Bakışı" ismi verilen tema altında "Bir evde iki kız olacağına dağda domuz olsun.", "Avradın şerik olsun, malın şerik olmasın." atasözleriyle kadının değersiz bir varlık olduğu bilgisi, "Kadının Karakter Özellikleri" isimli tema altında bulunan "Kadıya yalan, kadına inanılmaz.", "Avrat attır, gemini boş tutma." atasözleriyle kadının güvenilmez biri olduğu bilgisi ve "Kadının Erkeklerle İlişkileri" isimli tema altında bulunan "Kızın kocar.", "Kızın var, sızın var." atasözleriyle ise kadının erkekler için sıkıntı ve dert kaynağı olduğu bilgisi stokuna işlenmektedir. Sosyokültürel yapı da bilgi stokuna işlenmiş ve kadın için damgalayıcı nitelikte olan bu atasözlerini toplumun tüm bireylerine aktarmakta ve kadın kimliğinin inşası sırasında damgalayıcı kavramlar kadın kimliği içerisinde yer almaktadır (Şekil 3).

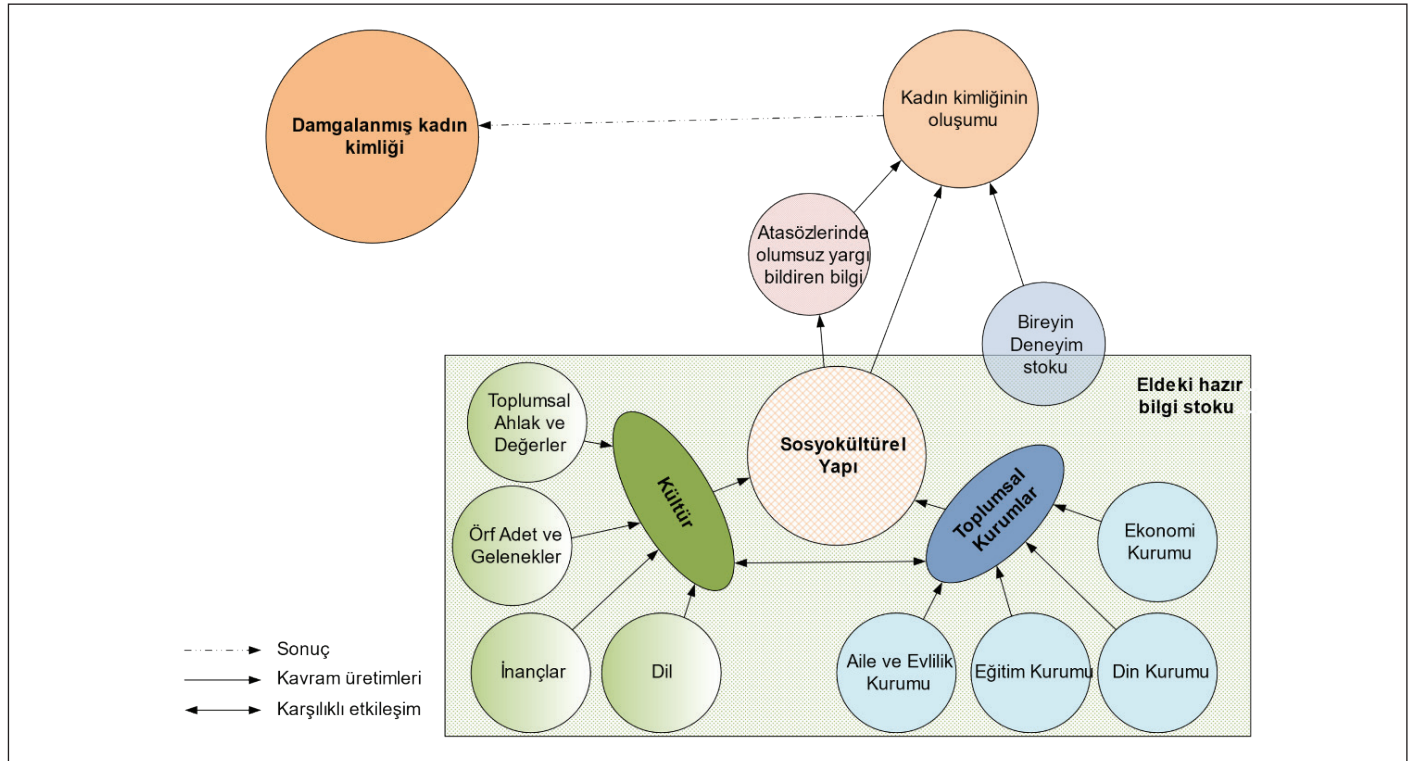

Şekil 2: Kadınları damgalayıcı kavramların temalara göre dağılımı.

Bu durum kadının tarih boyunca damgalanmasına ve toplumdaki erkek bireyler tarafından atasözlerindeki damgalayıcı ifadelerle tanımlanmasına ve algılanmasına sebep olmaktadır. Batur'un atasözü ve deyimlerini kapsayan, atasözleri üzerinden kadının sosyo-psikolojik özelliklerini araştırdığı çalışmada da, atasözlerinde kalıplaşmış fikirlerden söz edilmekte ve bu kalıplaşmış fikirlerde kadın imgesinin kutsallaştırıldığı gibi kimi zamanda kadının kötü bir varlık olarak simgeleştirildiğinden bahsedilmekte, ayrıca çalışmamızı destekleyecek şekilde atasözlerinin bir toplumun hafızası olduğu öne sürülmektedir (Batur, 2011:578). Her kültür hafızasında bulunan Schutz'un bilgi stoku dediği bilgiyi yeni kuşaklara aktarmaktadır. Bilgi stokunun sonraki nesillere aktarımı, damgalayıcı kavramlarla birlikte inşa edilmiş olan kadın kimliğini ve kadın kimliğine bağlı olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet rollerini de sonraki nesillere aktarmaktadır. Bu durum erkek bireyleri toplumsal cinsiyet ayrımcılığına teşvik etmektedir.

SONUÇ

Nitel araştırma yöntemi ile kadını damgalayıcı 66 atasözünü yorumlayıcı fenomenolojik analize tabi tutulduğu bu çalışmada, 66 atasözü içerisinde kadınların %39,4 oranında karakter özellikleri, %39,4 oranında erkeğin kadına bakışı ve %21,2 oranında ise kadının erkeklerle olan ilişkilerinde kadını damgalayıcı bilgi ürettiği ve kadını damgalayan bu bilginin, bilgi stoku aracılığıyla nesilden nesle aktarılması sonucunda kadını haksızlığa uğratan toplumsal cinsiyet ayrımcılığını erkek lehine desteklediği sonucuna varılmıştır. Toplumun bilgi stokunu oluşturan kültürel öğelerimizden biri olan atasözleri, bilgi stokunda var olan diğer

Şekil 3: Sosyokültürel yapının bilgi stoku aracılığıyla kadın kimliğini damgalaması.

kültürel öğelerle birlikte cinsiyet ayrımcılığını besleyen unsurları hâlâ korumakta ve yaşatmaktadır. Toplumsal cinsiyet alanında kültürel olanın fark edilmesi, farkındalık yaratılması önemli bir konudur. Bilgi stoku içerisinde atasözleri aktarılmaya devam etse bile içerisinde kadını ya da erkeği, kısaca bireyi aşağılayan, küçük düşüren ve ayrımcılığa neden olan her türlü bilginin analizi ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Toplumsal eylemin oluşturulduğu gündelik hayatta, bilgi stokunun meydana getirdiği anlamlar dünyasında cinsiyetçi öğelerin varlığının ifşasının sosyal bilimlerin temel görevlerinden biri olduğu açıktır.

Atasözlerinde değersiz, beceriksiz, savurgan, nankör, kindar, hilekâr, güvenilmez, ahlaksız, geçimsiz, dert sebebi olarak damgalanabilen kadın hakkında fenomenoloji bağlamında bilgi stokunun bir toplumsal inşa ile var olduğu anlaşılmaktadır. Elbette aynı bağlamda kadın hakkında olduğu kadar erkeği damgalayan atasözlerinin de bulunması mümkün olmakla birlikte, bu çalışmada dezavantajlı olarak görülen kadın konusu ele alınmıştır. Ailenin kurulmasından aile içi iletişime, eşler arasındaki ilişkilere, toplumsal hayatta kadına bakışa kadar önemli bir bilgi stokunun kültür tarafından inşa edilmesi ve bunun bireyin anlam dünyasını şekillendirdiğinin bilinmesi önem arz etmektedir.

Toplumsal bellek, toplum ve o toplumun kültürü tarafından inşa edilen bir süreçtir. Toplumsal değişimin istenilen yönde ve arzu edilen bireyin oluşumunda bilgi stokları önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu anlamda doğru bir bilgi stoku kullanımı ve kültürel aktarımı önem arz etmektedir. Sadece kadının kimliğinin inşasında değil, erkeğin kadın konusundaki belleğini oluşturan kimliğinin inşasında bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Elde edilen sonuçların, sosyokültürel yapı içerisinde kültürel boyutta kadını damgalayıcı dolayısıyla toplumsal cinsiyet ayrımcılığı üreten başka öğelerin ortaya konulmasına ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak için sürdürülen çalışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbalık, E. (2013). Türk atasözlerinde cinsiyet algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, s. -.
- Aksoy, Ö. A. (1976). Atasözleri ve deyimler sözlüğü. (Cilt 3), Türk Dil Kurumu.
- Apay, S. E., & Uzun Özer, B. (2020). Atasözleri ve deyimlerde toplumsal cinsiyet imgesi. *13(72)*, 1120.
- Aşan, N., & Demir, T. (2015). Kadına şiddetin arka planı: Atasözleri ve deyimlerimiz. *Background of Violence Against Women: Our Proverbs and Idioms*, 6, 179-196.
- Batur, Z. (2011). Atasözü ve deyimlerde kadın ve kadının sosyopsikolojik özellikleri. *Electronic Turkish Studies*, 6(3).
- Bayyurt, Y., & Seggie, F. N. (Eds.). (2018). *"Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları"*: Anı Yayıncılık.
- "Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler", (2019). (Ed.: M. S. Kaçalın, Baskı: 6), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Creswell, J. W. (2016). *"Nitel Araştırma Yöntemleri"*, (Çev.: S. B. Demir ve M. Bütün) (Baskı: 3), Siyasal Kitabevi.
- Çiftçi, A. (2008). *"Bilgi-Sosyolojik Din Sosyolojisinde Bir Kavram: Durum Tanımı"*.
- Durmuş, O. (2018). Türkçede aykırı atasözleri. *Türkbilig*, 36, 29-40.
- Genç, H. N. (2018). Atasözlerinde toplumsal cinsiyet algısı olarak kadın. *Folklor/Edebiyat*, 24(94), 13-34.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2017). *"Sosyoloji"*, (Çev.: M. Şenol vd.) (Baskı: 7), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2014). *"Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar"*, (Çev.: Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı) (Baskı: 1), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Günindi-Ersöz, A. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 167-182.
- Gürel, E., & Tat, M. (2019). Türkçede beden olgusu: atasözleri ve deyimler üzerine bir içerik analizi. *Akdeniz İletişim*, 32.
- Okray, Z. (2015). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadın imgesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 93-102.
- Osanmaz, B. (2015); Kayarcık köyü'nden derlenen atasözü ve deyimler üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 20.
- Saldana, J. (2019). *"Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı"*, (Çev.: Kolektif), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Schütz, A. (2018). *"Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler"*, (Çev.: A. Akan ve S. Kesikoğlu) (Baskı: 1), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Yiğitoğlu, M., & Yalçınkaya, Z. (2016). Türkçedeki Cinsiyetçi Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(26), 1659-1669.